

บทที่ ๓

อธิกรณ์ : กิจที่สงฆ์ต้องประชุมกระทำร่วมกัน

ตามที่กล่าวแล้วในบทที่ ๒ ว่า อธิกรณ์มี ๒ ความหมาย คือ

๑. อธิกรณ์ในความหมายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์
๒. อธิกรณ์ในความหมายถึงกิจที่สงฆ์ต้องประชุมกระทำร่วมกัน

ในบทที่ ๒ ได้กล่าวถึงอธิกรณ์ในความหมายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์แล้ว ในบทที่ ๓ นี้จะศึกษาวิเคราะห์ถึง อธิกรณ์ในความหมายถึงกิจที่สงฆ์ต้องประชุมกระทำร่วมกัน

อธิกรณ์ ในความหมายถึงกิจที่สงฆ์จะต้องประชุมกระทำร่วมกัน เรียกเป็นคำเฉพาะว่า กิจจาริกรณ์

กิจจาริกรณ์

กิจจาริกรณ์ แปลตามรูปศัพท์ได้ว่า เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นกิจที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ เกิดจากศัพท์ กิจจ และ อธิกรณ์ กิจจ หมายถึง การงาน หน้าที่ ส่วนคำว่า อธิกรณ์ แปลตามพยัญชนะได้ว่า การกระทำอันยิ่ง หมายถึง การจัดการ การบริหาร หรือ ปัญหา ข้อถกเถียง (T. W. Rhys Davids, 1972 : 27, 196)

กิจจาริกรณ์ เป็นเหตุการณ์หรือเรื่องสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ ซึ่งสงฆ์จะต้องประชุมร่วมกันวินิจฉัยตัดสินหรือดำเนินการ เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ กิจกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์เป็นไปอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย จักได้เป็นประโยชน์ เกื้อกูลให้พระภิกษุแต่ละรูปสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมไปสู่จุดหมายของความพ้นทุกข์ ด้บระคะ โทสะ โมหะ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้โดยง่ายโดยสะดวก อีกทั้งเพื่อให้สังคมสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก และเพื่อดำรงพระศาสนา คือพระธรรมวินัย หรือพรหมจรรย์ได้อย่างยั่งยืน

กิจกรรมที่สงฆ์ต้องประชุมร่วมกันวินิจฉัยตัดสินใจหรือดำเนินการ ได้แก่ การประชุมระงับอธิกรณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ นอกจากนี้ยังมีการประชุมในเรื่องอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น การอุปสมบท การทำอุโบสถ การปวารณา การมอบหมายงาน การแจ้งข่าวคราว และงานส่วนรวมอื่น ๆ

กิจกรรม คือการประชุมร่วมกันของสงฆ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น นับเป็นกลไกสำคัญที่สงฆ์ใช้ในการร่วมกันดูแลให้สังคมสงฆ์เป็นไปอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงสมควรที่จะศึกษาวิเคราะห์ต่อไปว่า สงฆ์ได้ใช้กิจกรรมเป็นกลไกให้สังคมสงฆ์เป็นไปอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัยในเรื่องต่าง ๆ นอกเหนือจากการประชุมแก้ปัญหาแล้วอย่างไร โดยเลือกศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติมอีก ๓ เรื่อง คือ การอุปสมบท การทำอุโบสถ และการปวารณา

๓.๑ การอุปสมบท

การอุปสมบท เป็นการรับบุคคลภายนอกเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการสืบทอดพระพุทธศาสนา เพราะถ้ารับบุคคลไม่มีคุณภาพเข้ามาเป็นสมาชิก ย่อมจะสร้างความเสื่อมเสียแก่สังคมสงฆ์ และทำให้สังคมสงฆ์เสียหายได้ การพิจารณารับบุคคลเข้ามาบวช จึงเป็นภารกิจที่สงฆ์จะต้องกระทำด้วยความรอบคอบ

ในช่วงแรกประกาศศาสนา พระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้ผู้บวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระองค์เพียงแต่ตรัสว่า “เอหิ ภิกขุ” แสดงการรับบุคคลเข้ามาเป็นพระภิกษุ ต่อมาทรงอนุญาตให้พระภิกษุอุปสมบทหรือบวชให้ผู้บวชได้ โดยผู้บวชกล่าวขอรับพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเรียกว่าติสรณคมนุปสัมปทา เมื่อมีพระภิกษุมากขึ้น พระองค์ทรงให้สงฆ์ทำหน้าที่พิจารณารับบุคคลเข้ามาบวชด้วยญัตติจตุตถกรรม

เมื่อสงฆ์ต้องทำหน้าที่พิจารณารับบุคคลเข้ามาบวช แสดงว่าสงฆ์จะต้องรับผิดชอบร่วมกันต่อการตัดสินใจนั้น และเมื่อรับภิกษุใหม่เข้ามาแล้ว สงฆ์จะต้องรักษาดูแลซึ่งกันและกันในฐานะกัลยาณมิตร เพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติให้เข้าถึงความพ้นทุกข์ เพื่อความผาสุกในสังคมสงฆ์ และเพื่อสืบทอดพระธรรมวินัยให้ยั่งยืนต่อไป

การอุปสมบทให้ผู้ขออุปสมบทมีผลกระทบต่อสังคมสงฆ์ คือ ถ้าวรับเข้ามาอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย ก็เป็นการเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย อันเป็นแกนหลักที่สร้างความผาสุกให้เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ แต่ถ้าวรับบุคคลเข้ามาบวชโดยไม่คำนึงถึงหลักพระธรรมวินัย ก็เป็นอันหวังได้ว่า สังคมสงฆ์จะเสื่อมโทรมลงด้วยพระสังฆกรรมกำลังจะอันตราย เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดระเบียบปฏิบัติสำหรับการอุปสมบทไว้หลายประการ คือ

๓.๑.๑ คุณสมบัติของผู้บวช

เมื่อมีผู้ขอบวชต่อสงฆ์ สงฆ์จะต้องพิจารณาคุณสมบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ พระพุทธเจ้าทรงห้ามบวชให้บุคคล ๒ ประเภท คือ ประเภทแรก ทรงห้ามเด็ดขาด หากบวชแล้วทราบบอกพร้อมภายหลังก็ต้องลาสิกขา ได้แก่ บัณเฑาะก์ คนลักเพศ คนเข้รัด นาค คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา คนฆ่าพระอรหันต์ คนประทุษร้ายภิกษุณี ผู้ทำสังฆเภท ผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต และอุกโตพญชุนก สาเหตุที่ทรงปิดโอกาสการบวชสำหรับบุคคลเหล่านี้ คงจะเป็นเพราะสภาพจิตใจของบุคคลเหล่านี้ไม่ปกติ และยากหรือไม่อาจแก้ไขให้ปกติได้ จึงเป็นไปได้ที่จะเข้าใจธรรมที่ทรงสอน เช่น พระเจ้าอชาตศัตรูซึ่งปลงพระชนม์พระราชบิดา แม้ภายหลังได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็ไม่อาจเกิดธรรมจักขุ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวงเล่ม ๕, ๒๕๒๕ : ๗๕)

อีกประเภทหนึ่ง เป็นบุคคลที่ไม่ควรอุปสมบทให้ หากบวชแล้ว ผู้อุปสมบทให้ต้องอาบัติ แต่ผู้บวชยังดำรงภาวะความเป็นภิกษุอยู่ได้ เช่น ผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ ผู้ไม่มีบาตร ไม่มีจีวร คนพิการ (วินยปิฎก มหาวิภังคสูตร ปฐม ภาค, ๒๕๒๕ : ๑๓๓ - ๑๔๔) ก่อนที่สงฆ์จะพิจารณารับบุคคลเข้ามาบวชจะต้องสอบถามคุณสมบัติก่อน เรียกว่าถามอันตรายิกธรรม (สิ่งที่เป็นอันตรายทำให้บวชไม่ได้) ดังนี้

สุณสิ* อิตถนนาม** อยเนเต สจจกาโล กุตกาโล ชั ชาตํ ตํ ปุจณามิ สนตํ อตถิติ
 วดตพพํ อสนตํ นตถิติ วดตพพํ สนติ เต เอวรูปา อาพารา กุณฺฐํ คณฺโฆ กิลาโส
 โสโส อปมาโร มนุสฺโสสิ ปุริโสสิ ภูชิสฺโสสิ อนโณสิ นสิ ราชภฺโง อนุญญาโตสิ
 มาตาปิตุหิ ปริปุณฺณวิสทิวสฺโสสิ ปริปุณฺณเนเต ปตตจิวโร กิณฺนาโมสิ โกนาโม***
 เต อุปชฺฌาโย

(วินยปิฎก มหาวกคคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๑๕๑)

แน่ะ ผู้มีชื่อนี้ เจ้าฟังนะ นี่เป็นกาลสัตย์ กาลจริงของเจ้า เราจะถามถึงสิ่งที่เกิดแล้ว
 มีอยู่ ฟังบอกว่ามี ไม่มี ฟังบอกว่าไม่มี อาพาธเห็นปานนี้ของเจ้ามีหรือ คือ โรค
 เรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมอกร่อ ลมบ้าหมู เจ้าเป็นมมนุษย์หรือ เป็นชายหรือ เป็นไท
 หรือ ไม่มีหนีสินหรือ มิใช่ราชภักหรือ มารดาบิดาอนุญาตแล้วหรือ มีปีครบ ๒๐
 แล้วหรือ บาดรจิรของเจ้ามีครบแล้วหรือ เจ้าชื่ออะไร อุปัชฌาย์ของเจ้าชื่ออะไร

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา : พระบาลีวินยปิฎก มหาวรรค
 ปฐมภาค, ๒๕๓๐ : ๒๐๖)

พระพุทธเจ้าทรงห้ามบวชคนเป็นโรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมอกร่อ ลมบ้าหมู เพราะเคยมีผู้เป็นโรคเหล่านี้บวชเพื่อให้หมอชีวกโกมารภัจจ์รักษา เนื่องจากหมอชีวกรักษาเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร พวกฝ่ายใน และสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขเท่านั้น ระหว่างที่บวชอยู่ หมอชีวกและพระภิกษุอื่นๆ ต้องดูแลรักษาพระภิกษุอาพาธ เมื่อรักษาโรคหายแล้ว พระภิกษุนั้นก็สึก เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบ จึงทรงห้ามบวชผู้ป่วยเป็นโรคเหล่านี้ (เท่าที่เกิดเหตุการณ์ในเวลานั้น) แสดงว่ามีได้มีพระประสงค์ให้ศาสนาเป็นที่อาศัยเพื่อรักษาโรค นอกจากนี้การที่ทรงห้ามบวชให้ทาส คนมีหนีสิน และข้าราชการ

* ตามหลักไวยากรณ์ (A. K. Warder, 1974 : 381) ถ้าแจกวิภัติเป็นปัจจุบันกาล (วัตตมานาวิภัติ) ควรจะเป็น สุณาสิ ถ้าแจกวิภัติเป็นคำสั่ง (ปัญจมีวิภัติ) จะเป็น สุโณหิ หรือ สุณาหิ แต่เวลาสวดในการอุปสมบท มักออกเสียงเป็น สุณสิ

** หมายถึง อุปสัมปทาเปกขะ (ผู้ขอบวช) เวลาสวด ระบุนามผู้ขอบวช

*** อุภยปากยปริวัตน์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ๒๕๒๕ : ๒๗) ใช้ว่า โก นาม เต อุปชฺฌาโย เวลาสวดในการอุปสมบท สวดว่า โก นาม . . . เช่นกัน

(ราชภัฏ) แสดงว่ามีพระประสงค์มิให้ศาสนาเป็นที่สำหรับหลบภัย หนีปัญหา หรือเลื่องงาน

๓.๑.๒ วิธีการบวช

การบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมนี้ จะต้องมีการประชุมสงฆ์ โดยมีพระภิกษุเข้าร่วมประชุมอย่างน้อย ๑๐ รูป ซึ่งคงจะหาได้ไม่ถนัดนักในสมัยนั้น ดังปรากฏใน วินยปิฎก มหาคคสุส ปฐโม ภาค (๒๕๒๕ : ๓๒๐ - ๓๒๔) ว่า บางแห่งมีพระภิกษุ จำพรรษาด้วยกันเพียง ๕ รูป ๔ รูป ๓ รูป ๒ รูป และ ๑ รูป กลุ่มของพระมหากัจจายนะ ก็เช่นกัน อยู่ห่างไกลในแคว้นอวันตี ไม่อาจหาพระภิกษุจำนวน ๑๐ รูปได้โดยง่าย ทำให้ผู้ประสงค์จะบวชต้องรองนกว่าจะรวมพระภิกษุได้ครบ เมื่อพระโสณะซึ่งเป็นสังฆวิหาริกเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระมหากัจจายนะได้ขอให้พระโสณะกราบทูลพระพุทธเจ้า ขออนุญาตอุปสมบทด้วยสงฆ์น้อยกว่า ๑๐ รูป พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ดินแดนห่างไกล หาพระภิกษุได้ยาก อุปสมบทด้วยสงฆ์ปัญจวรรค คือมีพระภิกษุจำนวน ๕ รูปได้ (วินยปิฎก มหาคคสุส ทูติโย ภาค, ๒๕๒๕ : ๓๕)

ในที่ประชุมสงฆ์ เมื่อผู้ขอบวชกล่าวคำขอบวชต่อสงฆ์แล้ว พระภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า ตนจะถามอันตราภิกรรม หลังจากถามอันตราภิกรรมแล้ว จึงประกาศต่อสงฆ์ด้วยจตุตถกรรมวาจาว่า ผู้ขอบวชชื่ออะไร ใครเป็นพระอุปัชฌาย์ และขอความเห็นจากสงฆ์ว่า ควรจะให้บวชหรือไม่

พระภิกษุทุกรูปที่เข้าประชุมพิจารณาจะต้องเห็นด้วยกับการบวช หากมีพระภิกษุแม้รูปเดียวคัดค้านขึ้น ก็ไม่อาจรับผู้ขอบวชเข้ามาบวชได้ (วินยมุขเล่ม ๑, ๒๕๑๕ : ๗)

หลังจากสงฆ์อนุญาตให้บวชแล้ว พระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ ๘ แก่สังฆวิหาริกผู้บวชใหม่ ได้แก่ นิสสัย ๔ และอกรรมกิจ ๔ (วินยปิฎก มหาคคสุส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๑๕๓ - ๑๕๕)

นิสสัย ๔ คือ ปังจย ๔ ที่พระภิกษุพึงอาศัยตลอดชีวิตด้วยความอุตสาหะ ปังจย ๔ ที่ได้นอกเหนือจากนี้เป็นอดิเรกลก นิสสัย ๔ ได้แก่

๑. อาศัยโทษนะที่ได้จากการบิณฑบาต
๒. อาศัยจีวรที่ได้จากผ้าที่เขาทิ้ง (บังสุกุลจีวร)
๓. อาศัยโคนไม้เป็นเสนาสนะ
๔. อาศัยบุตรน้าเป็นยา

อกรณียกิจ ๔ คือ สิ่งที่ไม่ควรทำ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ไม่พึงเสพเมถุน
๒. ไม่พึงถือเอาของอันเขาไม่ได้ให้
๓. ไม่พึงแก่งทำให้สัตว์ตาย รวมทั้งการทำให้ชีวิตในครรภ์แท้ง
๔. ไม่พึงอวดอุตริมนุสสรธรรมที่ตนไม่มี

การเสพเมถุน การขโมย การเจตนาทำให้สัตว์ตาย และการอวดอุตริมนุสสรธรรมทั้งที่ตนไม่มีอยู่ด้วยความปรารถนาลามก เป็นความผิดร้ายแรง ผู้กระทำจะต้องมีโทษถึงอาบัติปาราชิก พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบพระภิกษุที่ประกอบกรรมอันไม่ควรกระทำ ๔ ประการนี้ไว้ว่า

๑. ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนนุรุษถูกตัดศีรษะแล้ว ไม่อาจจะมีศีรษะค้ำกันนั้นเป็นอยู่
๒. ภิกษุใดถือเอาของอันเขาไม่ได้ให้ เป็นส่วนขโมย ได้ราคาบาทหนึ่งก็ดี ควรแก่ราคาบาทหนึ่งก็ดี เกินบาทหนึ่งก็ดี ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนใบไม้เหลืองหล่นจากขั้วแล้ว ไม่อาจจะเป็นของเขียวสด
๓. ภิกษุใดแก่งพรากกายมนุษย์จากชีวิต โดยที่สุดหมายเอาถึงยังครรภ์ให้ตก ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนศิลาหนาแตกสองเสี่ยงแล้ว เป็นของกลับต่อกันไม่ได้
๔. ภิกษุใดมีความปรารถนาลามก อันความปรารถนาลามกครอบงำ แล้ว พูคอวดอุตริมนุสสรธรรมอันไม่มีอยู่ อันไม่จริง คือ ฌานก็ดี วิโมกข์ก็ดี สมานก็ดี สมาบัติก็ดี มรรคก็ดี ผลก็ดี ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนต้นตาลมียอดด้วนแล้ว ไม่อาจจะงอกอีก

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา : พระบาลีวินัยปิฎก มหาวรรค
ปฐมภาค, ๒๕๓๐ : ๒๐๕ - ๒๑๐)

ความเปรียบเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า อาบัติปาราชิกเป็นโทษร้ายแรงมากแก้ไขไม่ได้ (อเดกัจฉา) พระภิกษุที่ต้องอาบัติปาราชิก พ้นจากความเป็นภิกษุ ทั้งจะบวชใหม่ในพุทธศาสนาอีกไม่ได้ตลอดชีวิต

๓.๑.๓ ข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุบวชใหม่ (พระนวกะ)

พระภิกษุผู้บวชใหม่ต้องเรียนรู้การดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแก่สมณเพศในสังคมสงฆ์ ซึ่งแตกต่างจากสังคมฆราวาส จึงจำเป็นต้องมีพระอุปัชฌาย์^๕ ให้คำแนะนำสั่งสอน ซึ่งจะประกอบเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ และความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์อย่างผาสุก พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุผู้บวชใหม่อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ๕ ปี เรียกว่า ถือนิสสัยในพระอุปัชฌาย์ และทรงแนะนำวิธีปฏิบัติต่อกันระหว่างภิกษุใหม่ผู้เป็นสัททวิหาริกกับพระอุปัชฌาย์ไว้อย่างละเอียด (วินยปิฎก มหาวคคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๘๓ - ๘๘)

หากสัททวิหาริกประพฤตินิชอบ พระอุปัชฌาย์จะต้องประณามด้วยการบอกให้สัททวิหาริกผู้นั้นขนของออกไป หรือ ไม่ให้สัททวิหาริกนั้นอุปฐากตนก็ได้ หากพระอุปัชฌาย์ไม่ประณามสัททวิหาริกผู้ประพฤตินิชอบ หรือ ประณามสัททวิหาริกผู้ประพฤตินิชอบ ต้องอาบัติทุกกฏ (วินยปิฎก มหาวคคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๘๘ - ๑๐๐)

หากมีความจำเป็นทำให้ไม่อาจอยู่กับพระอุปัชฌาย์ได้ ต้องขอร้องพระเถระรูปใดรูปหนึ่งเป็นอาจารย์อบรมดูแลตนในฐานะอันเตวาสิก อาจารย์และอันเตวาสิกมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อกันเช่นเดียวกับพระอุปัชฌาย์และสัททวิหาริก รวมทั้งการประณามอันเตวาสิกผู้ประพฤตินิชอบ และไม่ประณามอันเตวาสิกผู้ประพฤตินิชอบด้วย (วินยปิฎก มหาวคคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๑๒๗ - ๑๒๘)

แม้พระพุทธเจ้าจะทรงกำหนดเวลาให้พระนวกะอยู่ในความดูแลของพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์เพียง ๕ ปี แต่ถ้าพระภิกษุนั้นเป็นคนเขลา ไม่อาจควบคุม

---

^๕ผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่ หมายถึง ผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ (พระราชวรมุนี, ๒๕๒๘ : ๔๓๒) คุณสมบัตินี้ของอุปัชฌาย์หรือภิกษุผู้ให้อุปสมบทได้ในภาคผนวก ข

ตนเองให้ปฏิบัติเหมาะสมแก่สมณเพศได้ ทรงกำหนดให้อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ตลอดชีวิต (วินยปิฎก มหาวคคสุต ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๑๖๒) ในพระวินยปิฎกเล่มเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงกำหนดคุณสมบัติของพระภิกษุที่ต้องถือนิสสัยและไม่ต้องถือนิสสัยไว้อีก ๑๘ หมวด ส่วนใหญ่เหมือนกับคุณสมบัติของพระภิกษุผู้ให้อุปสมบทได้ คือพระอุปัชฌาย์ (ดูภาคผนวก ช) ต่างกันแต่ว่าพระอุปัชฌาย์จะมีคุณสมบัติมากกว่าในเรื่องเกี่ยวกับการดูแล ช่วยเหลือและการสอนสังฆวิการิก

การที่พระภิกษุผู้เขลา ผู้ไม่ฉลาด ต้องถือนิสสัยในพระอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ตลอดชีวิต สอดคล้องกับการที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระภิกษุผู้เขลา ผู้ไม่ฉลาด แม้มีอายุพรรษาถึง ๑๐ ก็ไม่ให้เป็นพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ (วินยปิฎก มหาวคคสุต ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๑๑๐, ๑๓๐)

พระอุปัชฌาย์และอาจารย์ต้องเป็นผู้ฉลาดและมีความสามารถ เพราะนอกจากจะต้องให้การศึกษาอบรมสังฆวิการิกและอันเตวาสิก ให้เป็นพระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นที่เคารพเลื่อมใสแก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งก็เป็นภาระหนักอยู่แล้ว ยังต้องรับผิดชอบในการแก้ปัญหาที่สังฆวิการิกของตนสร้างขึ้นด้วย ดังเช่นพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะไปเนรเทศพระภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ ซึ่งมีความประพฤติเสียหายหลายประการในชนบทกัฎฐาคีรี เพราะพระภิกษุเหล่านั้นเป็นสังฆวิการิกของพระอัครสาวกทั้งสอง (วินยปิฎก จุลลวคคสุต ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๓๕ - ๔๒)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการอุปสมบท คือ การรับบุคคลเข้ามาเป็นภิกษุเป็นอย่างมาก ทรงกำหนดประเภทของบุคคลที่ห้ามรับเข้ามา บวช ทรงกำหนดวิธีบวชด้วยญัตติจตุตถกรรม ซึ่งมีการถามความเห็นสงฆ์ถึง ๓ ครั้ง และจำนวนพระภิกษุที่เข้าร่วมประชุมพิจารณาให้บวชจะต้องไม่ต่ำกว่า ๑๐ รูปในท้องถิ่นที่มีพระภิกษุมาก หรือไม่ต่ำกว่า ๕ รูป ในท้องถิ่นที่ขาดแคลนกันดาร นอกจากนี้ เมื่อรับเข้ามาบวชแล้ว ยังมีมาตรการดูแล ให้การศึกษาพระธรรมและการปฏิบัติธรรมอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพื่อให้พระภิกษุได้รับประโยชน์จากการบวช คือความพ้นทุกข์ ทั้งสามารถปฏิบัติตนเอื้อเพื่อต่อสงฆ์ให้มีความเป็นอยู่ผาสุก และเอื้อเพื่อต่อพระศาสนาให้มีความมั่นคงสืบไป

เนื่องจากการอุปสมบทมีความสำคัญต่อพระภิกษุ ต่อสงฆ์ และต่อพระศาสนาดังกล่าวแล้ว การอุปสมบทจึงเป็นกิจจาธิกรณ์ที่สงฆ์ต้องรับผิดชอบดำเนินการร่วมกันในที่ประชุมสงฆ์

๓.๒ การทำอุโบสถ

เหตุที่มีการทำอุโบสถในสังฆมณฑลเกิดจากพระเจ้าพิมพิสารได้ทูลพระพุทธเจ้าขอให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ เช่นเดียวกับปริพาชกที่ได้ประชุมกันแสดงธรรมให้ประชาชนฟัง พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตตามที่พระเจ้าพิมพิสารทูลขอ ต่อมาทรงกำหนดให้มีการสวดปาฏิโมกข์เพื่อทบทวนพระวินัยทุกกึ่งเดือนเรียกว่า การทำอุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำหรือ ๑๕ ค่ำ การทำอุโบสถจึงเป็นกิจจาธิกรณ์หนึ่งที่จะช่วยรักษาพระวินัยและสืบทอดพระศาสนาให้มั่นคงต่อไป

พระวินัยปิฎกกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการทำอุโบสถไว้ดังนี้

๓.๒.๑ ความสำคัญของการทำอุโบสถ

มีข้อความในพระไตรปิฎกที่แสดงถึงความสำคัญของการทำอุโบสถ คือ พระมหากัสสปะเดินทางจากอันธกวันทวิหารไปพระนครราชคฤห์ เพื่อทำอุโบสถ ระหว่างทางต้องข้ามแม่น้ำ ถูกลำพัดจิวรเปียก แต่ก็ยังพยายามเดินทางด้วยความยากลำบากเพื่อให้ทันเข้าร่วมอุโบสถ (วินยปิฎก มหาวคคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๑๔) อีกตอนหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแนะนำให้พระมหากัสสปะปิ่นเถระเคารพสักการะอุโบสถและเข้าร่วมทำอุโบสถแม้ตนเองจะบริสุทธิ์แล้วก็ตาม (วินยปิฎก มหาวคคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๐๘ - ๒๐๙)

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังตรัสแนะนำภิกษุสงฆ์ว่าควรจำพรรษาในอาวาสที่มีผู้สวดปาฏิโมกข์ได้ (วินยปิฎก มหาวคคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๑๔) ในกรณีที่ในอาวาสนั้นไม่มีผู้สวดปาฏิโมกข์ได้ ต้องไปร่วมทำอุโบสถในอาวาสที่มีผู้สวดปาฏิโมกข์ได้

การทำอุโบสถเป็นแบบแผนการปฏิบัติร่วมกันของภิกษุสงฆ์ที่คอยกระคุ่นเตือนสำนึกของพระภิกษุอย่างสม่ำเสมอทุกปีภัก์ ทั้งยังเป็นการรักษาและสืบทอด

พระวินัยด้วย แม้พระภิกษุที่ไม่สนใจศึกษาพระวินัยก็จะรู้ได้จากการฟังปาฏิโมกข์ในวันอุโบสถ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติว่าพระภิกษุจะอ้างว่าไม่รู้บทบัญญัติในปาฏิโมกข์ไม่ได้ (วินยปิฎก มหาวิภงกสฺส ทุติโย ภาค, ๒๕๒๕ : ๔๕๖) สำหรับพระอรหันต์ การเข้าร่วมทำอุโบสถ นอกจากจะเป็นการช่วยรักษาพุทธประเพณีที่มีคุณค่าแล้ว ยังมีส่วนในการแนะนำพระภิกษุอื่น เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับพระวินัยขึ้นในที่ประชุมสงฆ์ด้วย

๓.๒.๒ ผู้มีหน้าที่สวดปาฏิโมกข์

เคยมีพระภิกษุทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ในวันอุโบสถ ใครจะเป็นผู้สวดปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงมอบให้เป็นหน้าที่ของพระเถระ แต่ถ้าพระเถระสวดไม่ได้ จะมอบหมายให้พระภิกษุรูปอื่นซึ่งเป็นผู้ฉลาดผู้สามารถ เป็นผู้สวดก็ได้ หากในอาวาสไม่มีผู้ใดสวดได้ ทรงแนะนำให้พระเถระไปเรียนวิธีสวดในอาวาสใกล้เคียง ถ้าพระเถระไปไม่ได้ จะให้พระภิกษุรูปอื่นไปเรียนก็ได้ (วินยปิฎก มหาวิภงกสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๒๗ - ๒๒๘)

๓.๒.๓ วิธีทำอุโบสถ

เมื่อถึงวันอุโบสถพระภิกษุที่อยู่ตามอาวาสต่าง ๆ จะกำหนดสถานที่ทำอุโบสถร่วมกัน (วินยปิฎก มหาวิภงกสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๑๔) การทำอุโบสถเริ่มด้วยพระภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถประกาศต่อสงฆ์ด้วยญัตติกรรมวาจาว่า สงฆ์พึงทำอุโบสถและตนจะสวดปาฏิโมกข์ ต่อจากนั้นจึงสวดปาฏิโมกข์ ปาฏิโมกข์ คือพระวินัยหมวดวิภังค์ประกอบด้วยสิกขาบท ๒๒๗ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๘๒ ปาฏิเทสนิยะ ๔ อนิยตะ ๒ เสดยวัตร ๗๕ และอธิกรรมสมณะ ๗

พระภิกษุผู้บริสุทธิ์ทุกรูปต้องเข้าร่วมทำอุโบสถ จะได้รับยกเว้นไม่ร่วมทำอุโบสถได้เฉพาะภิกษุอาพาธกับภิกษุวิกลจริต (วินยปิฎก มหาวิภงกสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๓๕, ๒๔๑) ก่อนเข้าร่วมทำอุโบสถ พระภิกษุจะต้องตรวจสอบตนเองก่อนว่ามีอาบัติติดตัวหรือไม่ พระภิกษุที่ต้องอาบัติ เป็นอปกตัตตภิกษุ เข้าฟังปาฏิโมกข์ไม่ได้ ต้องทำให้บริสุทธิ์ก่อน จึงจะเข้าร่วมฟังปาฏิโมกข์ได้ ขณะที่ฟังปาฏิโมกข์ พระภิกษุทั้งหมดจะต้องตรวจสอบตนเองไปด้วย หากระลึกได้ในระหว่างฟังปาฏิโมกข์ ก็ให้แสดงอาบัติในหมู่ ถ้าผู้ใดไม่เปิดเผยอาบัติของตน ทั้งที่ระลึกได้แล้ว ต้องสัมปชานมุสาวาท

(กล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ตัวอยู่) เป็นอาบัติปาจิตตีย์ (วินยปิฎก มหาทศกสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๐๔)

กล่าวโดยสรุปการทำอุโบสถมีประโยชน์ต่อพระภิกษุในการ ทบพทวนหลักพระวินัยที่เป็นรากฐานของชีวิตการออกบวช ด้วยการทบทวนวัตรปฏิบัติของตน และเป็นเครื่องกระตุ้นให้พระภิกษุปฏิบัติตนให้เรียบร้อยตามพระธรรมวินัย อันจะมี ผลต่อเนื่องไปถึงความเป็นอยู่ผาสุกของสงฆ์และความมั่นคงของพระศาสนาด้วย พระพุทธ เจ้าจึงทรงกำหนดให้การทำอุโบสถเป็นกิจจาริกรณอย่างหนึ่งที่สงฆ์จะต้องประชุมกระทำ ร่วมกัน

๓.๓ การปวารณา

การปวารณา คือการเสนอตัวให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนได้ การปวารณาจึง เป็นกิจจาริกรณอีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อความพ้นทุกข์ และส่งเสริมความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก โดยสงฆ์จะประชุมกันในวันออกพรรษาเพื่อ แนะนำซึ่งกันและกันให้ประพฤตินเหมาะสมตามพระวินัย วินยปิฎก มหาทศกสฺส ปฐโม ภาค (๒๕๒๕ : ๓๑๓) ให้คำจำกัดความไว้ว่า "อญฺญมญฺญาณุโลมตา อาปตฺติวุฏฺฐานตา วินยฺปรกฺขารตา" (วิธีเหมาะสมเพื่อว่ากล่าวกันและกัน วิธีออกจากอาบัติ วิธีเคารพพระ วินัย) รายละเอียดเกี่ยวกับการปวารณามีดังนี้

๓.๓.๑ เหตุและผลของการปวารณา

เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุปวารณากันในสงฆ์ก็ เนื่องจากพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในโกศลชนบทปรารณาให้เกิดความพร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน จึงตกลงกันว่าจะไม่ทักทายนุดจาปราศรัยกันตลอดพรรษา โดย ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตน ถ้าทำงานใดไม่ไหว ก็ให้กวั้มมือเรียกพระภิกษุรูปอื่นมาช่วย แต่ไม่ต้องพูดกัน และพระภิกษุเหล่านี้ก็อยู่ด้วยกันอย่างผาสุกจนออกพรรษา เมื่อพระ พุทธเจ้าทรงทราบว่าพระภิกษุอยู่ด้วยกันเช่นนี้ ทรงดำนิว่าเป็นการสมათานมุควัตร เหมือนพวกเดียรฉัตรถือกัน แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า "พระภิกษุไม่พึงสมათานมุควัตรที่ พวกเดียรฉัตรสมათานกัน รูปใดสมათานต้องอาบัติทุกกฏ" (วินยปิฎก มหาทศกสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๓๑๓) นอกจากนี้ยังทรงอนุญาตให้พระภิกษุที่อยู่จำพรรษาปวารณาให้

โอกาสพระภิกษุที่อยู่ร่วมกันแนะนำตักเตือนการกระทำอันไม่สมควร ที่ได้เห็น ได้ยิน หรือ สงสัย ผู้ปวารณาจะได้ปรับปรุง แก้ไขตนเองให้มีพฤติกรรมดีขึ้น

พระพุทธเจ้าก็ทรงปวารณาต่อสงฆ์เช่นกัน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวงเล่ม ๑๕ (๒๕๒๕ : ๒๓๑) คราวหนึ่งพระองค์และพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ประชุมกันเพื่อปวารณาในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ทรงกล่าวกับสงฆ์ว่า "หนุทานิ ภิกขเว ปวาเรมิ โว น จ เม ภิกขุ ครห กายิกံ วา วาจสิกံ วา ภิกขุทั้งหลาย บัดนี้เราปวารณาแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะไม่ตำหนิการกระทำใด ๆ ทางกายหรือทางวาจาของเราบ้างหรือ" พระอรหันต์ทั้งหลายมิได้ตำหนิพระองค์ แต่ปวารณาให้พระองค์ทรงตำหนิพวกตน พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ ไม่มีการกระทำใด ๆ ที่พระองค์จะทรงตำหนิ

การที่พระภิกษุจะตำหนิพระภิกษุอื่นที่ปฏิบัติไม่เหมาะสม แม้ไม่ใช่วันปวารณา ก็ทำได้ และพระภิกษุที่ได้รับคำบอกเล่า ตักเตือน ต้องรับฟัง จะอ้างว่าจะไปถามพระภิกษุอื่นผู้ฉลาดผู้ทรงวินัยไม่ได้ หากอ้างเช่นนั้นเพื่อที่จะได้ไม่ต้องเชื่อฟังผู้ที่แนะนำตักเตือน (โดยชอบธรรม) ต้องอาบัติปาจิตตีย์ และหากทำตนเช่นนี้เสมอ ถือว่าเป็นผู้ว่ายาก พระพุทธเจ้าทรงมีบทลงโทษสำหรับผู้ว่ายากถึงกับให้สงฆ์สวดสมณุภาสห้ามคือรั้น ถ้ายังไม่เปลี่ยนแปลง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส และมาตรการสุดท้าย คือลงพรหมทัณฑ์ ไม่พูดด้วย ไม่ว่าจะกล่าวใด ๆ (วินยปิฎก มหาวิงกษุส ทูติโย ภาค, ๒๕๒๕ : ๔๕๐; วินยปิฎก มหาวิงกษุส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๔๑๑; วินยปิฎก จุลลวคคสุส ทูติโย ภาค, ๒๕๒๕ : ๓๕๓)

๓.๓.๒ วิธีปวารณา

สงฆ์ที่จำพรรษาในอาวาสเดียวกันจะประชุมปวารณาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถประกาศด้วยเขัตติกรรมวาจาให้สงฆ์ทราบถึงวันปวารณาแล้ว ถ้าสงฆ์พร้อม ฟังปวารณา หลังจากนั้นพระเถระจะกล่าวปวารณาก่อนว่า

สงฆ์ อาวุโส ปวาเรมิ ทิฏฐเฐน วา สุตเนน วา ปริสสงกาย วา วทนตุ
 มํ อายสมนุโต อนุกรมปํ อุปาทาย ปสฺสนุโต ปฏิกิริสฺสามิ
 ทุตติยมปิ อาวุโส สงฆ์ ปวาเรมิ ทิฏฐเฐน วา สุตเนน วา ปริสสงกาย วา
 วทนตุ มํ อายสมนุโต อนุกรมปํ อุปาทาย ปสฺสนุโต ปฏิกิริสฺสามิ

ตติยมปิ อาวุโส สงฆ์ ปวาเรมิ ทิฏฐเนน วา สุตเนน วา ปริสงฺกาย วา
วาทนตุ มํ อายสฺมนโต อนุกรมปิ อุปาทย ปสฺสนโต ปฏิกริสฺสามิ

(วินยปิฎก มหาวิคฺคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๓๑๔)

เธอทั้งหลาย ฉันปวารณาต่อสงฆ์ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี
ขอเธอทั้งหลาย จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่ จักทำคืนเสีย

เธอทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง ฉันปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี
ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่
จักทำคืนเสีย

เธอทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม ฉันปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี
ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่
จักทำคืนเสีย

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา : พระบาลีวินยปิฎก มหาวรรค
ปฐมภาค, ๒๕๓๐ : ๓๔๓)

เมื่อพระเถระกล่าวแล้ว พระนวกะจึงกล่าวเนื้อหาอย่างเดียวกัน เริ่มต้นว่า สงฆ์ ภนฺเต . . .
ตติยมปิ ภนฺเต สงฺฆํ . . . ตติยมปิ ภนฺเต สงฺฆํ . . .

๓.๓.๓ ประโยชน์ของการปวารณา

การปวารณาแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลในสังคมสงฆ์ที่มีการ
ตักเตือน และแนะนำพระภิกษุด้วยกันให้แก่ใจข้อบกพร่องซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
สำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ความเป็นผู้มีมิตรดี สหายดี
เพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวงเล่ม ๑๕, ๒๕๒๕ :
๒) นอกจากนี้ในพระไตรปิฎกเล่มเดียวกัน (๒๕๒๕ : ๓๐, ๓๕ และ ๔๐) ยังได้กล่าว
ถึงความเป็นผู้มีมิตรดีว่า เป็นเหตุให้อริยมรรค ๘ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วข่อม
เจริญบริบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบความเป็นผู้มีมิตรดีกับแสงเงินแสงทองซึ่งปรากฏ
ขึ้นก่อนพระอาทิตย์จะขึ้น พระภิกษุข่อมมีมิตรดีก่อนจะเจริญอริยมรรค พระพุทธเจ้าทรง
เป็นกัลยาณมิตรเบื้องต้นแรกสุดของภิกษุสาวกทั้งหลาย เพราะอาศัยพระพุทธเจ้าเป็นผู้แนะนำ
เหล่าพระภิกษุจึงได้เจริญอริยมรรคและพ้นทุกข์ได้

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอนนทว่า พระองค์ทรงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูล เป็นไปเพื่อความสุขแก่สาวกทั้งหลาย เพราะทรงมีพระทัยเอ็นดู ทรงอนุเคราะห์ และทรงหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สาวกของพระองค์ นอกจากจะทรงแนะนำสิ่งที่ควรกระทำแล้ว ยังทรงตำหนิการกระทำที่ไม่สมควรด้วย ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

น เต อหํ อานนท ตถา ปรงกมิสฺสามิ ขถา กุมภกาโร อามเก อามกมตฺเต
 นิกฺคยห นิกฺคยหาหํ อานนท วุฑฺฒามิ ปวยฺห ปวยฺหาหํ อานนท วุฑฺฒามิ
 โย สาโร โส ฐสฺสติ

(สูตรตนตปิฎก มัชฌิมนิกายสฺส อุปริปณฺณาสกํ, ๒๕๒๕ : ๒๔๕)

ดูก่อน อานนท เราจักไม่ประคับประคองพวกเธอ เหมือนช่างหม้อประคับประคองภาชนะดินดิบที่ยังดิบ ๆ อยู่ เราจักข่มแล้ว ๆ จึงบอก จักยกย่องแล้ว ๆ จึงบอกผู้ใดมีแก่นสาร ผู้นั้นจักดำรงอยู่

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา : พระสูตรตนตปิฎก มัชฌิมนิกาย
 อุปริปณฺณาสกํ, ๒๕๓๐ : ๒๕๒)

หลักฐานที่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงแนะนำตักเตือนพระภิกษุสาวกให้ละชั่ว ประพฤติชอบอยู่เสมอ จะเห็นได้จากคำกล่าวของพระสุภัททะวุฒบวรพจิต เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระภิกษุบางรูปคร่ำครวญถึงพระพุทธเจ้าอยู่ พระสุภัททะได้กล่าวว่

อลํ อาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปรีเทวิตฺถ สุมุตฺตา มขํ เตน มหาสมณฺเณน อุปฺพุตฺตา
 จ โหม อิหํ เต กปฺปติ อิหํ เตน กปฺปติติ อิทานิ ปน มขํ ยํ อิจฺฉิสฺสาม ตํ กริสฺสาม
 ยํ น อิจฺฉิสฺสาม ตํ น กริสฺสาม

(สูตรตนตปิฎก ทีฆนิกายสฺส มหาวคฺโค, ๒๕๒๕ : ๑๘๘)

อย่าเลย อาวุโส พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย พวกเราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระมหาสมณะนั้นเฝ้าคบเบียนพวกเรายู่ว่าสิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอก็บัดนี้ พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา : พระสูตรตนตปิฎก ทีฆนิกาย
 มหาวรรค, ๒๕๓๐ : ๑๗๖)

นอกจากจะทรงแนะนำตักเตือนเองแล้ว พระพุทธเจ้ายังทรงฟังคำท้วงติงของพระภิกษุอื่นด้วย ดังปรากฏในพระวินัย^{*} เสมอว่า "ภิกษุ อปปีจฉา สนตฺตฺฐาลชฺชชิโน กุกฺกัจจกา สิกฺขากามา บรรดาภิกษุผู้มั่งน้อย สันโดษ มีความละเอียด มีความรังเกียจ ผู้ใคร่ต่อศึกษา" เป็นผู้กล่าวโทษพระภิกษุที่ประพฤติไม่เหมาะสม และคอยกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง ก็จะตรัสถามพระภิกษุที่ถูกกล่าวหา หากทรงพิจารณาแล้วว่าได้กระทำความผิดด้วยเจตนาจริงก็จะทรงตำหนิ และทรงบัญญัติวินัยกำหนดบทลงโทษ

นอกจาก "บรรดาภิกษุผู้มั่งน้อย สันโดษ มีความละเอียดมีความรังเกียจ ผู้ใคร่ต่อศึกษา" จักเป็นผู้ช่วยกล่าวตักเตือนทั้ทั้งพระภิกษุผู้ประพฤติผิดแล้ว ยังมีประชาชนที่คอยทั้ทั้งกล่าวโทษพระภิกษุที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และอาจถึงขั้นประทั้ทั้งด้วยการไม่ไหว้ ไม่แสดงความเคารพ ไม่ใส่บาตรให้พระภิกษุที่ตนเห็นว่าเป็นประพฤติไม่เหมาะสม (วินยปิฎก มหาวิคฺคฺสฺส ทฺติโย ภาค, ๒๕๒๕ : ๓๔๓)

การที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้การปวารณาเป็นกิจจาริกรรมที่สงฆ์จะต้องประชุมกระทำร่วมกัน อีกทั้งทรงนำสังคมสงฆ์ให้แนะนำตักเตือนกัน และรับฟังคำแนะนำซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นว่าทรงสร้างสังคมสงฆ์ที่มีความเป็นอยู่ร่วมกันในฐานะกัลยาณมิตรที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน และชักนำกันให้ประพฤติปฏิบัติดีงามตามพระธรรมวินัย นอกจากนี้ยังแสดงถึงความรับผิดชอบซึ่งกันและกันในสังคมสงฆ์ เป็นการปกครองกันเองในลักษณะของการให้การศึกษาทางธรรม เพื่อส่งเสริมซึ่งกันและกันให้เป็นธรรมวาทิกิภิกษุ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้การปกครองบริหารสงฆ์ด้วยการประชุมทำสังฆกรรมเป็นไปโดยธรรม

กิจจาริกรรมที่สงฆ์กระทำร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการอุปสมบท การทำอุโบสถ หรือ การปวารณา ล้วนเป็นกระบวนการวิธึในการสร้างภิกษุธรรมวาทึซึ่งเป็นบุคลากรที่มีคุณค่าในสังคมสงฆ์ และมีประโยชน์เกื้อกูลมนุษยโลกทั้ทั้งมวล

---

^{*} จะพบได้ในต้นเรื่องก่อนการบัญญัติวินัยเกือบทุกสิกขาบท ใน วินยปิฎก มหาวิคฺคฺสฺส ปฐโม ภาค และ ทฺติโยภาค (๒๕๒๕) เช่น ในวินยปิฎก มหาวิคฺคฺสฺส ปฐโม ภาค (๒๕๒๕) หน้า ๘๒

การอุปสมบทรับบุคคลเข้ามาเป็นพระภิกษุ เป็นการเพิ่มจำนวนพระภิกษุ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างภิกษุธรรมวาที หากจุดเริ่มต้นเป็นไปด้วยดี กล่าวคือ ภิกษุใหม่ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกฝนอบรมตนตามพระธรรมวินัย สงฆ์ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะเกื้อกูลกันในฐานะกัลยาณมิตรผู้แนะนำประโยชน์ กระบวนการในสังคมสงฆ์ที่มุ่งให้การศึกษาคัดเกลาเพื่อความพ้นทุกข์ก็จะประสบผลสำเร็จได้โดยง่าย

เมื่อบวชแล้ว พระภิกษุต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย มีพระปาฏิโมกข์เป็นต้น การทำอุโบสถ ก็เป็นวิธีการให้การศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งในส่วนที่เป็นภาคทฤษฎี คือเนื้อความในพระปาฏิโมกข์ และภาคปฏิบัติ คือการตรวจสอบการกระทำของตนทั้งทางกาย วาจาและใจ

ตลอดชีวิตของการเป็นพระภิกษุ การศึกษาพระปาฏิโมกข์เป็นสิ่งที่ต้องกระทำทุกปีภัก์ โดยศึกษาร่วมกันในที่ประชุมสงฆ์ พระภิกษุที่มีปัญหาเกี่ยวกับพระวินัยสามารถแจ้งสงฆ์ว่าต้องการจะถามพระวินัยแก่ใคร แล้วจึงถามขึ้นในที่ประชุมสงฆ์ พระภิกษุผู้ถูกถามก็จะแจ้งสงฆ์ว่าตนจะตอบ แล้วจึงตอบ การแจ้งต่อสงฆ์ขอถามและตอบปัญหาเกี่ยวกับพระวินัย กระทำด้วยอุตติกรรมวาจาซึ่งอาจให้พระภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถซึ่งเป็นผู้ดำเนินการประชุมเป็นผู้แจ้งก็ได้ (วินยปิฎก มหาคคฺคสฺส ปฐโม ภาค, ๒๕๒๕ : ๒๒๒ - ๒๒๔)

การปวารณาเป็นวิธีการศึกษาอีกลักษณะหนึ่งในสังคมสงฆ์ โดยที่การปวารณาจะช่วยสร้างลักษณะนิสัยของพระภิกษุให้เป็นผู้ยินดีรับฟังคำแนะนำของผู้อื่น และพร้อมที่จะแก้ไขตนเองเพื่อการขัดเกลากิเลสของตน การปวารณาเป็นวิธีการฝึกฝนซึ่งกันและกัน พระภิกษุที่กล่าวปวารณาต้องฝึกฝนตนที่จะแสดงความอ่อนน้อม ขอมรับฟังคำแนะนำด้วยความเคารพ ทำให้ผู้อื่นเกิดความเมตตายินดีให้คำแนะนำ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในการประพฤติพรหมจรรย์ต่อไป ในขณะที่เดียวกัน พระภิกษุที่จะแนะนำหวังดีการกระทำของพระภิกษุผู้ปวารณา ก็จะได้ฝึกฝนตนในการแนะนำผู้อื่นให้เขาขอมรับได้ ทั้งนี้จะต้องกระทำบนพื้นฐานของปัญญาและกรุณา ปัญญา คือรู้สิ่งที่เป็นกุศลและอกุศล รู้เหตุที่ทำให้เกิดอกุศลธรรม รู้ความดับอกุศลธรรม และรู้วิธีปฏิบัติเพื่อดับอกุศลธรรมนั้น กรุณา คือความยินดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้เจริญขึ้นในกุศลธรรม

กิจจาริกรรมทั้ง ๓ ประเภท คือ การอุปสมบท การทำอุโบสถ และ การปวารณา เป็นกระบวนการให้การศึกษาเพื่อสร้างธรรมวาทิกฤษฎีขึ้นในสังคมสงฆ์ และ ธรรมวาทิกฤษฎีจะทำให้เกิดผลย้อนกลับแก่การทำกิจจาริกรรมของสงฆ์ กล่าวคือธรรมวาทิกฤษฎีจะเป็นกำลังให้สงฆ์กระทำกิจจาริกรรมได้เป็นผลสำเร็จตามพระธรรมวินัย เป็นการกระทำตามพระธรรมวินัย เพื่อรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติลดละกิเลสและการดำรงชีวิตในสังคมสงฆ์อย่างผาสุก ในที่สุดก็จะเป็นผลให้สถาบันสงฆ์มีความเจริญมั่นคง